

FEMINISTICKÝ PŘÍSPĚVEK KE GLOBÁLNÍ SPRÁVEDLNOSTI / ZUZANA UHDE
JAGGAR, ALISON (ED.). 2014. GENDER AND GLOBAL JUSTICE. CAMBRIDGE:
POLITY PRESS.

Současná globalizace zintenzivňuje propojení společenských vztahů a procesů napříč geopolitickými hranicemi. Feministický výzkum se v posledních dvou dekáдах stále více zaměřuje na zkoumání průvodních jevů globalizace, kterými jsou například feminizace vykořisťování a chudoby, feminizace migrace a ekonomické migrace, ustavování transnacionálních sítí ženských organizací a globálního feministického hnutí, transnacionální praktiky péče, transnacionalizace intimního a rodinného života, globální sexuální průmysl a obchod s lidmi nebo vliv environmentálních změn na postavení žen atd. Feministický výzkum globální spravedlnosti je ale stále ve svých počátcích. Kniha *Gender and Global Justice*, kterou editorysky připravila Alison Jaggar, tuto oblast zkoumání posouvá o další krok dopředu.

Jaggar v úvodu představuje kontext politické teorie spravedlnosti a globální spravedlnosti a soustřeďuje se na přínos genderových analýz k rozvoji této oblasti zkoumání. Feministické rozborů podle jejího názoru rozšířily zejména pojetí sféry spravedlnosti, které musí zahrnovat i domácnosti a rodiny, osobní se tedy stává sférou spravedlnosti a rovněž sférou globální spravedlnosti. Dále rozšířily pojetí subjektu spravedlnosti, který musí zahrnovat i transnacionální kolektivy, genderové a jiné. A v neposlední řadě rozšířily pojetí předmětu spravedlnosti, které musí zahrnovat nejen politická práva a odpovědnost, materiální zdroje (sociální a ekonomická práva) a kulturní respekt (kulturní práva), ale také odpovědnost za domácí práce a péči, a to rovněž v transnacionální rovině. Přihlédnutí k těmto aspektům je výzvou pro současnou teorii globální spravedlnosti.

V další kapitole pak Jaggar prezentuje konceptuální rámec transnacionálních cyklů genderového ohrožení, který podle jejího mínění poskytuje nástroj ke kritickému zhodnocení genderových globálních nespravedlností i základ pro formulaci feministické globální spravedlnosti. Jejími slovy: „Model transnacionálních cyklů genderového ohrožení poskytuje dobrý nástroj, abychom začali hodnotit globální genderové nerovnosti, ale také k tomu, abychom se v našem zkoumání zaměřili na to, kdo je odpovědný za odstranění těchto nerovností. [...] tato myšlenka ukazuje, že vzorce globální genderové nerovnosti nejsou ani náhodné, ani nevyhnutelné“ (s. 36). Jaggar shrnuje pět neadekvátních přístupů ke globálním genderovým nerovnostem, které identifikuje v současné literatuře o globální spravedlnosti: (1) genderové nerovnosti jsou buď přehlíženy, nebo (2) jsou zahrnuty pouze instrumentálně, tj. jako nástroj k dosažení jiného cíle, např. rozvoje, nebo (3) jsou pojímány jako přirozené nerovnosti nevyhnutelně vycházející z biologických rozdílů v reprodukci, nebo (4) jsou příčiny svalovány na nezápadní kultury, nebo (5) jsou z nich obviňovány samotné oběti těchto nerovností.

Naproti tomu Jaggar navrhuje model, který globální genderové nerovnosti situuje do transnacionálních ekonomických, politických a kulturních vztahů a odhaluje jak kauzální spojení mezi jednotlivými nespravedlnostmi, tak spojení s určujícími strukturami současného globálního řádu. Vypůjčuje si při tom koncept genderového cyklu ohrožení manželstvím od Susan M. Okin, kterou sice kritizuje za rasové a třídně slepý přístup, navazuje ale na jeho redefinici od Iris M. Young, jež úvahy Okin zbavila původních omezení a zobecnila na genderové ohrožení plynoucí z dělby

NĚKOLIK POSTŘEHŮ O SEXU A KAPITÁLU: ZPRÁVA Z FEMINISTICKÉ KONFERENCE „SEX AND CAPITAL“ /
 Blanka Nyklová, Marta Vohlídalová

Mezi 3. a 6. červnem 2015 uspořádala evropská genderová asociace AtGender spojující výzkumné a vzdělávací organizace věnující se feminismu, feministickému výzkumu nebo vzdělávání Devátou evropskou feministickou konferencí s názvem „Sex a kapitál“. Po Budapešti, kde se konala konference v roce 2013, setkání proběhlo v Rovaniemi ve Finsku. Město, které je považováno za hlavní centrum Laponska, se nachází několik kilometrů od severního polárního kruhu a je sídlem Laponské univerzity, která konferenci hostila a organizačně zajistila.

Za asociaci AtGender uvedla konferenci Aino-Maija Hiltunen příkladem toho, co se v éře kapitalismu stalo se Santa Clausem. Ten má kousek od Rovaniemi svoje celoroční oficiální sídlo a je možné ho navštívit, poslat domů pohledy s vánoční tematikou a zaposlouchat se do vánočních koled, což je v červnu skutečně poněkud bizarní zážitek. Zatímco před svou komodifikací byl Santa Claus především elfem a mohl se oblékat a mít postavu podle svého uvážení, jeho podoba je dnes zafixována stejně, jako se hegemonický diskurs neoliberalismu a specifický kapitalismu snaží zakonzervovat i jiné, společensky poněkud důležitější významy.

Po tomto úvodním odlehčení se konference začala věnovat řadě tíživých témat. Úvodní plenární přednáška profesorky Torontské univerzity Rauny Kuokkanen se věnovala postavení domorodých žen v Kanadě a ve Finsku a leitmotivem plenárních přednášek druhého dne bylo sexuální násilí a komodifikace sexu, prostituce a sexuální práce.

práce. Tyto struktury systematicky vytvářejí ohrožení žen vůči zneužívání, vykořisťování a jiným formám znevýhodnění. Jsou zároveň reprodukovány a významným způsobem přetvářeny vývojem globální ekonomiky a pod vlivem transnacionálních mocenských aktérů. Příčiny negativních dopadů cyklů genderového ohrožení je tudíž nutné hledat v transnacionálních a globálních strukturách. „Celkově model transnacionální genderové zranitelnosti zdůrazňuje příčinné souvislosti genderově zatížených lokálních a transnacionálních norem, genderových nerovností v přístupu k ekonomickým zdrojům, nerovností mezi státy v bohatství a moci, kvůli nimž chudí jedinci, rodiny a země zoufale využívají každé dostupné zdroje, lidské či jiné. [...] Genderové instituce činí mnoho žen, zejména chudé ženy v méně rozvinutých zemích, systematicky a také více ohrožené přírodními katastrofami a společenskou nadvládou“ (s. 35). Kapitola Alison Jaggar nabízí teoretický rámec, do něhož jsou zasazeny následující kapitoly.

Další autorky a autor se v knize věnují globální spravedlnosti ve spojení s transnacionálními ženskými kolektivy (Hye-Ryoung Kang), transnacionálními praktikami péče a nájemnou domácí prací, kterou vykonávají v rostoucí míře migrantky (Eva Feder Kittay), s migrací a genderovými aspekty boje za práva migrantů (Rachel Silvey), s nárůstem mentálních poruch, konkrétně poporodní deprese a poruch příjmu potravy (Abigail Gosselin), se sexuálním násilím (Linda Martín Alcoff), daňovou politikou (Gillian Brock) a s genderovými aspekty tzv. prokletí přírodních zdrojů (Scott Wisor).

Spojující červenou nití jednotlivých kapitol je výchozí předpoklad, že genderové nespravedlnosti jsou utvářeny sociálními strukturami. Transnacionální struktury a procesy vytvářejí řadu genderových nespravedlností a ohrožení, z čehož vyplývá, že tyto genderové nespravedlnosti nemohou být odstraněny lokálně, jelikož lokální pozitivní vývoj je podkopáván, či přímo znemožněn transnacional-

ním a globálním vývojem. Bez globální spravedlnosti tudíž lokální genderová spravedlnost není možná. Ačkoliv některé kapitoly se argumentačně stále pohybují v rámci mezinárodních vztahů (např. Scott Wisor), většina explicitně formuluje globální rámec spravedlnosti a problematizuje přístup, který chápe státy jako jediné subjekty spravedlnosti v transnacionálním prostoru.

Hye-Ryoung Kang zdůrazňuje, že genderové nespravedlnosti plynoucí ze současného globálního řádu jsou opomíjeny, pokud o subjektech spravedlnosti uvažujeme buď jako o národních státech (kritice genderových nespravedlností uvnitř států se nedostává stejná pozornost), nebo jako o jednotlivcích (individuální přístup opomíjí genderové, rasové, třídní a jiné struktury vytvářející vztahy nadvlády a znevýhodnění). Na jedné straně se tedy vymezuje proti nacionální pozici, která je založena na komunitaristické sociální ontologii, komunitaristickém zdůvodnění distributivní spravedlnosti a pojetí národa jako největší komunity. Na druhé straně se vymezuje proti přístupu liberálního kosmopolitismu, který je založen na liberální individualistické ontologii, univerzalizmu a pojetí nestranného rozumu. Konkrétně se staví kriticky k návrhům, které formuluje Peter Singer, Thomas Pogge nebo Martha Nussbaum. Místo toho navrhuje pojetí globální spravedlnosti, které staví na transnacionálních kolektivech jako subjektech spravedlnosti. Konkrétně se věnuje vznikajícím transnacionálním ženským kolektivům. Ačkoli její úvahy a formulace transnacionální sociální ontologie jdou správným směrem, problematické podle mého názoru je, že transnacionální ženské kolektivy chápe jako společenství vzniklá na základě dobrovolné organizace, například transnacionální advokační sítě. Z jejího pojetí tudíž vypadávají společenství ve smyslu strukturálních skupin, jak je vymezuje Iris M. Young, tj. skupin lidí, kteří zaujímají podobné postavení v rámci sociálních struktur a kteří se spolu nutně neidentifikují jako skupina. Tyto strukturální skupiny mo-

Suvi Ronkainen, rektorka univerzity ve Vaasa, se ve svém příspěvku zaměřila na způsob, jakým se zachází se sexuální prací a jaké to má implikace. V obecném diskursu se totiž stále častěji vyskytuje v souvislosti se sexbyznysem a prostitucí tvrzení, že jde o práci jako každou jinou. Tento trend je při tom podle jejího názoru možné přičíst rozmachu ekonomismu a tržního fundamentalismu. Podle těchto přístupů je člověk homo economicus, je třeba důvěřovat přirozené schopnosti samoregulace trhu a řídit a rozhodovat pouze technicky bez jakýchkoliv náznaků hodnotového zabarvení. Ronkainen přitom upozornila na podstatný paradox feministického myšlení – řada feministických přístupů se snaží označovat sex jako regulérní formu práce s cílem destereotypizovat oběti a odstranit stigma spojené s prostitucí. Feministické myšlení tak ale zároveň samo otevírá přístup k tomu, aby byla prostituce chápána jako práce jako každá jiná, aniž by se však řešily dopady na poskytovatele (a zejména poskytovatelky) sexuálních služeb. O sexuální „práci“ se sice hovoří jako o práci, jak ale ukazuje Ronkainen, nikdo s ní takto nezachází. Nezkoumají se náklady a benefity takové práce pro ty, které ji vykonávají, opomíjí se to, že prostituci se věnují většinou lidé ze znevýhodněných skupin, a opomíjena je také otázka, do jaké míry je rozhodnutí dělat tuto „práci“ svobodné a do jaké míry nikoliv. Pokud tedy feminismus hovoří o prostituci jako o práci jako každé jiné, otevírá tak prostor pro vykořisťování žen a je fetišizací svobodné volby.

Na tento příspěvek pak navázala další plenární přednáškou profesorka Naila Kabeer z LSE. Ta ve svém příspěvku upozornila na významnou roli genderu, která je v případě sexu jako práce opomíjena. Pokud podle jejího názoru mohou sex nabízet obě skupiny (muži i ženy), je třeba se ptát, proč jedna skupina zejména poptává, zatímco druhá skupina tuto „práci“ především vykonává? Kabeer zdůraznila, že jde o silně genderovanou „práci“, která je navíc úzce navázána na tělesné charakteristiky, jako je věk, vzhled, rasa – tedy všechny atributy, které se snažíme v případě běžného zaměstnání eliminovat. Většina sexuální práce se při tom odehrává zce-

hou být rovněž transnacionální a jejich spravedlnostní požadavky by měly být brány v potaz, ačkoli nejsou artikulovány formou tradičních politických nástrojů. Kang také mylně spojuje kosmopolitní přístup ke spravedlnosti pouze s jeho liberální verzí. Kritická teorie kosmopolitismu je naopak s pojetím kolektivního transnacionálního subjektu spravedlnosti v souladu.

Transnacionální strukturální skupinu představují i migranti, kterým se věnuje ve své kapitole Rachel Silvey. Konkrétně se Silvey zabývá tím, jak transnacionální pracovní migrace problematizuje pojetí spravedlnosti a práv založené na konceptu státní suverenity. Vymezuje také zásadní rozdíl mezi migračními studii hlavního proudu, která přistupují k migraci žen jako k prostředku vymanění se z chudoby, a mezi feministickou perspektivou k migraci, která analyzuje vykořisťování a nerovnosti vycházející z globální ekonomiky. Podobně jako Kang zdůrazňuje nutnost vzít v potaz spravedlnostní požadavky transnacionálních ženských skupin – konkrétně mluví o nájemných domácích pracovnicích a jejich aktivistických sítích –, abychom mohli „nakreslit mapy feministické spravedlnosti, které překonávají omezení národních států a na ně navázané politické imaginace“ (s. 97). Jako příklad uvádí úmluvy Mezinárodní organizace práce, které byly prosazeny na základě tlaku migračních aktivistických sítí a které jsou určitým krokem ke globální regulaci migrace. Je ovšem nutné podotknout, což Silvey opomíjí, že tyto úmluvy sice stanovují jednotný standard, ovšem stále v mezinárodním rámci, a neřeší příčiny vynucené migrace, nejde tudíž o skutečný kosmopolitní právní rámec migrace. O zkušenost transnacionálních domácích pracovnic opírá v knize svůj návrh práva na péči a na poskytování péče Eva Feder Kittay. Návrhy na opatření podporující toto právo ovšem také formuluje pouze v rovině států, konkrétně v podobě podpory sociálního zabezpečení ve vysílacích i cílových zemích.

Příčiny vynucené migrace v podobě rozšiřujících se nůžek nerovností lze odstranit například pomocí nastavení

daňových systémů, kterými se ve své kapitole zabývá Gillian Brock. Podle ní je toto oblast, které by měla feministická teorie věnovat více pozornosti. Brock svůj rozbor staví na dvou skutečnostech. Jednak vychází ze skutečnosti, že jak výdajová, tak příjmová stránka rozpočtů má svoje genderové specifické dopady, a jednak vychází z empirických dat, podle kterých na každý jeden dolar rozvojové pomoci připadá šest až sedm dolarů na korporátních daňových únicích, a dále z 500 až 800 miliard dolarů nezákonných finančních toků připadajících pouze 3 % na korupci veřejných představitelů, zatímco 60 až 65 % připadá na korporátní daňové úniky. Brock argumentuje, že zavedení globálních daní je možné i v současném systému bez nutnosti vytváření institucí světové vlády, proti které vystupují odpůrci globálních daní. Upozorňuje na to, že principiálně je z hlediska genderové spravedlnosti vhodnější uplatňovat přímé daně, jelikož nepřímé daně (spotřební) mají spíše regresivní tendenci, tj. zatěžují disproportčně více chudší skupiny, i když to samozřejmě závisí na jejich konkrétním nastavení. Primárním je podle jejího názoru zavedení reforem, které zabrání daňovým únikům přes daňové ráje a jiné mechanismy. Dalším žádoucím krokem by podle ní bylo zavedení Tobinovy daně. Oba tyto kroky jsou dnes již široce podporované. Z dalších rozpracovaných návrhů uvádí uhlíkovou daň, u které ale upozorňuje na potenciální, ovšem odstranitelné negativní genderové důsledky, jelikož se jedná o nepřímou spotřební daň. Pozitivní by bylo podle jejího mínění zavedení daně z mezinárodního obchodu se zbraněmi, rozšíření současné daně z letenek a další.

Knihy ve svém celku nabízí řadu podnětných návrhů a teoretických konceptů pro rozvinutí globální genderové spravedlnosti. V této fázi vývoje teoretického zkoumání dané oblasti je rovněž pochopitelné, že se jedná spíše o jednotlivé studie než o ucelenou koncepci. Ačkoli některé dílčí argumenty se vyznačují jistou nedotažeností, knihu lze bezesporu vnímat jako přínosný krok a současně výzvu pro

la mimo oficiální pracovní trh, často bez smlouvy, nelegálními migrantkami. To jsou přitom podle jejího mínění důležité argumenty pro to, proč sex není práce jako každá jiná.

Panely věnované feministické pedagogice a jejím proměnám tvořily velice homogenní a vysoce kritickou složku konference. Nabídky pro řadu vědkyň a aktivistek jedinečnou příležitost nahlédnout na styčné body této problematiky (nejenom) napříč Evropou a sdílet možné postupy rezistence vůči prostředí a podmínkám neoliberální univerzity, a to jak přímo ve třídě, tak i v rámci pracovněprávních vztahů a v jejich širších etických a politických souvislostech.

Příspěvky Kanaďanky Jennie Abell a Finky Hanny Ylöstalo poukázaly na okolnosti genderové diskriminace v rámci organizací. Zatímco první příspěvek se věnoval překážkám, jímž čelí především ženy působící na kanadských univerzitách, druhá přednášející se věnovala stupni implementace genderového mainstreamingu na finském ministerstvu obrany. Přes odlišnost obou prostředí objevily řadu shodných prvků, zvláště v podobě prostředí, jež je vzhledem ke své pevné organizační struktuře velice rezistentní vůči jakýmkoli změnám. Na kanadských univerzitách tak akademicky vykazují nízké zastoupení na vyšších postech, čelí nerovnosti v platovém ohodnocení, nesystematické podpoře při kombinaci osobního a pracovního života a především celkové atmosféře, jež není genderové rovnosti nakloněna. V rámci ministerstva obrany se dokonce ukazuje, že ani jasně daný systém podřízenosti nedokáže zlomit odpor organizace ke změnám obecně, o to méně, když panuje přesvědčení, že jako silně maskulinizované ministerstvo nemůže mít s genderovou nerovností problém.

Liisa Husu poskytla ucelený přehled o situaci ve Skandinávii, kde přes specifické politické naladění stále přetrvává řada nerovností. Ze středoevropského pohledu je zajímavé vysvětlení toho, proč Dánsko, ač ze sledovaných pěti zemí (dále se jedná o Norsko,

další bádání a rozpracování globální genderové spravedlnosti, které by v současnosti měla být věnována větší pozornost ve feministickém výzkumu. Jak totiž přesvědčivě rozborů v této knize ukazují, možnosti prosazení genderové

spravedlnosti na lokální úrovni vyžadují proměnu globálního uspořádání a odstranění globálních nespravedlností. Lokální genderová spravedlnost se dnes bez globální spravedlnosti neobjede.

PŘEKRAČOVÁNÍ HRANIC: PROMĚNY LÁSKY A RODIN / HANA MAŘÍKOVÁ
 BECK, ULRICH, BECK-GERNSHEIM, ELISABETH. 2014. *DÁLKOVÁ LÁSKA. ŽIVOTNÍ FORMY V GLOBÁLNÍM VĚKU*. PRAHA: SLON.

Kniha *Dálková láska* s podtitulem *Životní formy v globálním věku* autorské, ale i partnerské dvojice Ulrich Beck a Elisabeth Beck-Gernsheim, která v originálu nese název *Fernliebe. Lebensformen im globalen Zeitalter*, vyšla relativně brzy po svém vydání v Německu také v češtině. Toto dílo znamená další příspěvek k tématu intimity, lásky a rodiny. Zachycuje proměnu vztahů, které zpravidla považujeme za nejdůvěrnější a nejsoukromější, v éře globalizace, kdy se rozvolňují dříve relativně ostré hranice, na nichž byl vystaven národní stát a jeho instituce včetně manželství a rodiny.

Již ve svém předchozím velkém společném díle *Das ganz normale Chaos der Liebe* z roku 1990, které ale do češtiny přeloženo nebylo, soustřeďuje tato badatelská dvojice pozornost na narušení „tradiční“ formy rodinného soužití, tj. nukleární rodiny, a na pluralizaci forem partnerských a rodinných soužití. Už tam hledají obecnější vysvětlení pro životní události, které v rovině individuální sice zakoušíme a prožíváme jako ryze soukromé, důvěrné a jedinečné (třeba rozchod či rozvod), jež jsou ale hlouběji zakořeněné ve strukturálním nastavení soudobé společnosti a v tomto smyslu překračují dalece rámec soukromého.

Nová společná kniha se věnuje tématům, která bývají v národním rámci opomíjena, neboť narušují faktické i po-

myslné hranice zeměpisné, kulturní, náboženské i politické – například sňatková migrace, mateřská láska na dálku, reprodukční turismus apod. Rámec soukromého a veřejného, stejně jako chápání tady a tam, význam pojmů my a oni apod., je tak překračován a redefinován v každodenní praxi „dálkové lásky“ i ve světových rodinách, které s dálkovou láskou souvisejí. Dálkovou lásku a s ní inherentně spojené světové rodiny přitom nelze jednoduše vymezit jako formu soužití citově si blízkých lidí, kteří žijí v různých státech či na různých kontinentech, ale pocházejí ze stejné kultury nebo náboženství, hovoří stejným jazykem apod. (viz tzv. multilokální rodiny, s. 25), nebo jako formu soužití lidí, kteří žijí sice pospolu na téměř místě, ale jsou kulturně odlišní, nebo dokonce vzdálení, kdy zároveň ta nejmilejší osoba je často vzdálená a ta vzdálená je nejbližší (s. 10). Toto vymezení je totiž až příliš schematické a ztrácí se v něm komplexnost i komplikovanost toho, co se nově utváří, stává se a bývá označováno za transnacionální, transkulturní, multikulturní nebo transnáboženské, ale třeba i multi(i)legální či translegální apod. Dálkovou lásku a světové rodiny je nicméně nutné vymezit pro potřeby analýzy jako (tyto) dva základní ideální typy (srov. s. 25) a poměřovat jimi každodenní život a praxi, která je však barvitější, pestřejší i variabilnější, jak si badatelka i badatel uvědomu-

Švédsko, Island a Finsko) ve většině ukazatelů jednoznačně zaostává, vykazuje největší nezáměr o implementaci dalších opatření. Důvodem je skutečnost, že bylo dlouho jako jediné z těchto zemí členem EU, kde naopak nad ostatními zeměmi v oblasti genderové rovnosti vysoko vyčnívalo. Příklad ukazuje na velkou setrvačnost podobných diskursů a zároveň na implikace přesvědčení o vlastní vyspělosti, což je jev, který lze sledovat i v ČR a v poslední době i v dalších severských zemích, když např. právě ve Finsku se dostává k moci konzervativní pravicová vláda s velmi nejasným programem genderové rovnosti. Jak uvedla také Aino-Maija Hiltunen ve své úvodní zahajovací řeči konference, na rovnost mužů a žen je ve Finsku nahlíženo jako na něco, co je již splněno a čím není třeba se zabývat. O situaci ve Finsku pod vedením pravicové vlády hovořila dokonce jako o etapě odporu proti feminizmu, což se z pozice země s naší zkušeností zdá jen těžko pochopitelné.

Příspěvek Liisy Husu a několika dalších přednášejících dále připomněl skutečnost, která byla v daných panelech relativně málo otevřeně tematizovaná. Jedná se o nepřátelské naladění akademického prostředí vůči změnám, jež by vedly ke spravedlivějšímu uspořádání vědeckých organizací. Zatímco celkově může společnost genderovou rovnost považovat za standard a normu, k níž je nutné se přiblížit, v rámci akademického prostředí, zdá se, takový postoj chybí. Naopak se zde lze v různých zemích setkat s často zcela otevřenou rezistencí vůči tomuto ideálu (viz např. to, jakým způsobem se univerzity stavějí k případům znásilnění a sexuálního obtěžování), ale namnoze spíše omezenou na kuloáry.

Fenoménu rezistence univerzit vůči politikám genderové rovnosti se již několik let věnuje také portugalská teoretička působící částečně ve Velké Británii – Maria do Mar Pereira. Přednesla příspěvek o neoliberalních změnách ve vysokoškolském vzdělání a jejich důsledcích pro feministické působení na akademické půdě. To se mimo jiné vyznačuje vysokou mírou aktivismu, což je často vnímáno